

HANS-MARTIN GÄRTNER – MARKUS STEINBACH

Szkeptikus megjegyzések a beszédaktusok és a nézőpont szintaxisához

We argue against the thought-provoking attempt by Speas – Tenny (2003) [S&T] at reducing an explanation of the inventory of sentence moods and the licensing of indexicals, logophor(ic reflexive)s and other point of view related phenomena to formal syntax. In particular, we show that S&T’s method for keeping the inventory of (major) sentence moods small boils down to arbitrary stipulation rather than formal syntactic deduction. We also show the inadequacy of S&T’s employment of formal syntactic tools (c-command/binding/control/closeness) in dealing with empirical phenomena. We suggest – without particular in depth argumentation – that external factors captured by theories of communication and discourse representation will have to play a larger role in adequately dealing with the issues at hand.

Keywords: sentence type, speech act, mood

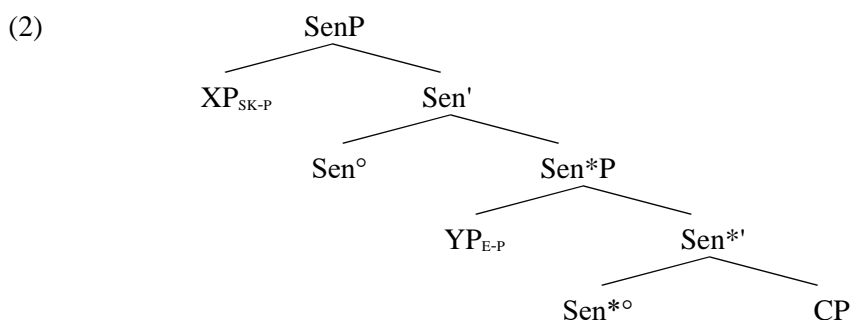
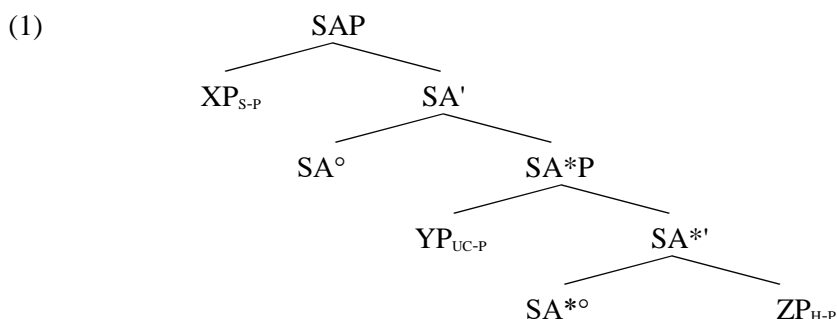
Kulcsszavak: mondatfajta, beszédaktus, mondatmód

1. Bevezetés¹

Speas – Tenny (2003) (a továbbiakban: S&T) markáns és gondolatébresztő javaslata szerint a szintaxis és a pragmatika közötti kapcsolat modellezését hatékonyabban lehet megoldani akkor, ha a feladat nagyobb részét veszi át a szintaxis. Konkrétan, S&T úgy véli, hogy a formális szintaxis bevált eszközei, és nem a filozófiai-konceptuális *a priori* megfontolások vagy logikai-szemantikai diszkurzusreprezentációk szolgáltatják a megfelelő megszorításokat a grammatikai megformálásra és azok empirikus következményeire vonatkozólag. Az elméletet egyrészt a grammatikalizált illokúciós erő, azaz a mondatmód, másrészt a nézőponttal kapcsolatos jelenségek modellezésére alkalmazzák. A C-mező funkcionális projekcióival (Cinque 1999; Rizzi 1997), illetve a lexikon és az argumentumstruktúra közötti leképezéssel (Hale – Keyser 2002) kapcsolatos kutatások eredményeit integrálva S&T azt feltételezi, hogy a fenti tartományok grammatikai szempontból releváns tulajdonságai vagy már eleve kódolva vannak az alábbi szintaktikai konfigurációkban, vagy ezekből levezethetők.

---

¹ Ezúton kívánunk köszönetet mondani a tanulmány két névtelen lektorának hasznos megjegyzéseikért és javaslataikért.

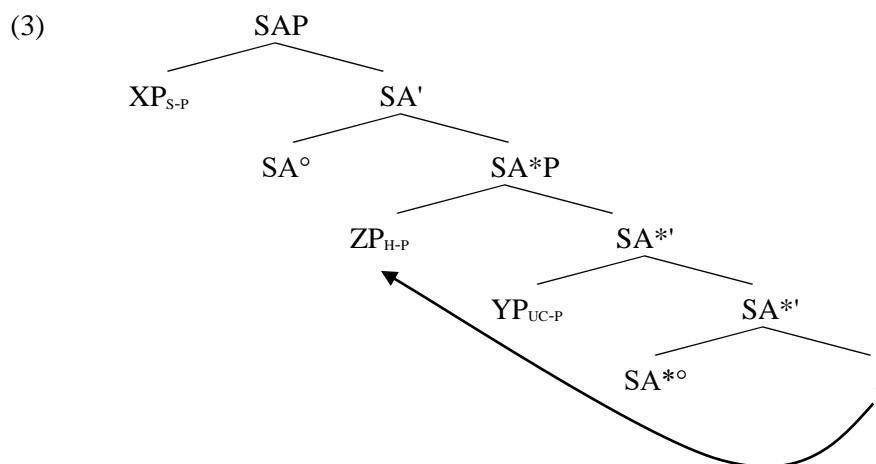
(1) ábrázolja a mondatmód formális kódolását egy rétegzett „beszédaktus frázis” („speech act phrase”), SA(*)P segítségével, amely konfigurációsán definiálja a BESZÉLŐ (SPEAKER, S-P), a MEGNYILATKOZÁS TARTALMA (UTTERANCE CONTENT, UC-P), valamint a HALLGATÓ (HEARER, H-P) „P(ragmatikai)-szerepeket”.² (2) mutatja be a nézőponti jelenségek modellezésének alapját, ahol egy rétegzett „érzékelés frázis” („sentience phrase”, Sen(*)P) definiálja konfigurációsán a TUDÁS HELYE (SEAT OF KNOWLEDGE, SK-P) és az EVIDENCIA (EVIDENCE, E-P) P-szerepeket.³ A SenP az SAP-ba az SA*P specifikálójaként kapcsolódik, és így az UC-P P-szerepet megkapva a megnyilatkozás tartalmát kódolja. Sen*P alá van beágyazva a CP, amely a mondat további részének felel meg.

S&T szerint (1) alapján magyarázható az meg, hogy a nyelvtanok általában miért nem kódolnak többet a négy alap-mondatmódnál, amelyek a *kijelentő, kér-*

² Szándékos az analógia a ÁGENS (A-Θ), THÉMA (TH-Θ), és CÉL (C-Θ) Θ-szerepeknek a Hale – Keyser (2002)-hez hasonló elméletekben található konfigurációs definícióival.

³ Néhány problémás kérdéstől eltekintve S&T a SenP-t az ismertebb „Értékelés Frázis” („Evaluation Phrase”, EvalP ≈ SenP), ill. „Evidenciális Frázis” („Evidential Phrase”, EvidP ≈ Sen*P) egysítésének tekinti, amelyekről bővebben Cinque (1999) ír.

*dő, felszólító és a kötőmód.*⁴ A kijelentő ill. kötőmódot annak alapján definiálják, hogy (1)-ben $Y_{P_{UC-P}}$ a [+véges] ill. a [-véges] jeggyel rendelkezik-e.⁵ A fennmaradó két módot transzformációsan állítják elő (1)-ből a datívuszi mozgás („dative shift”) megfelelőjének alkalmazásával (l. Larson 1988), amint (3) illusztrálja.

Ebben az esetben is abból ered a különbség, hogy az $Y_{P_{UC-P}}$ vagy a [+véges] tulajdonsággal rendelkezik, amely a kérdő módot definiálja, vagy pedig a [-véges] tulajdonsággal, amely a felszólító módot kódolja. Független formális feltevések biztosítják, hogy a fentiek kimerítik az összes lehetőséget. Hasonlóképpen, (1) és (2) együtt definiálják a P-szerepek maximális terjedelmét, garantálva azt, hogy a három „érzékelt” P-szerepen, tehát az S-P-n, H-P-n és SK-P-n kívül ne legyen több aktív a grammatikában. S&T ezek után olyan empirikus adatok segítségével érvel az elmélete mellett, amelyek szerintük levezethetők abban a k-vezérlés, a kötés általi kontroll és a lokális formális fogalmaira támaszkodva.

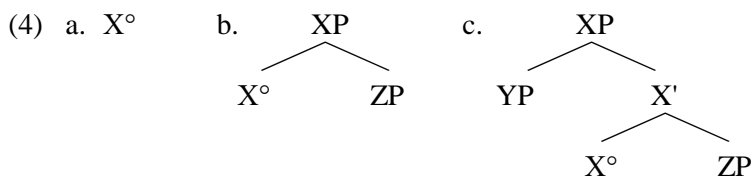
⁴ Sadock – Zwicky (1985) csak három fő („gyakori”) típust különböztet meg, amelyek közé nem veszi be azt, amit S&T „kötőmódnak” nevez. Mi követjük S&T terminológiáját, megjegyezve, hogy szükség lenne a formai alapú mondatfajták és a „funkcionális” alapú mondatmódok megfelelő megkülönböztetésére. Felhívjuk a figyelmet, hogy Grewendorf (2002: 66ff) „TypeP”-ként címkézi át Rizzi nagy hatású „ForceP”-jét, ami a fenti „SAP”-nek felel meg. Ezt az utóbbi, a mondatok neutrálisabb formai jellemzése irányába mutató javaslatot rendkívül hasznosnak tartjuk, különösen az alárendelő tagmondatok szempontjából.

⁵ A (főmondati) „kötőmódú” mondatok standard használatukban kívánságokat fejeznek ki (S&T: 318). Így ezen mondatmódra az „óhajtó mód” alternatív címkéjét is használhatjuk. S&T felhívja a figyelmet arra, hogy a kötőmódú mondatok tendenciaszerűen beágyazott helyzetben fordulnak elő.

A jelen tanulmány célja az, hogy megmutassuk, S&T megközelítése több szempontból sem megfelelő. A 2. pontban amellet érvelünk, hogy S&T mondatmód-készlete stipuláción alapul, nem pedig formális szintaktikai következtetéseken. A 3. pontban további példákat mutatunk be arra, hogy S&T empirikus érvei nem tarthatók technikai problémák és ellentmondó empirikus bizonyítékok miatt. Eredményeinket azért tekintjük érdekesnek és fontosnak, mert ezek komolyan kétségbe vonják a szintaktikai redukcionizmus S&T által követett gyakorlatát. Véleményünk szerint S&T elméletének csak olyan változata vezethetne kielégítő predikciókhoz, amely megengedi, hogy a nyelv és diskurzus szintaxison kívüli elméletének lényegi és explicit feltételezései interakcióba lépjenek a szintaxisal.

2. A mondatmódok készlete és az SAP és a SenP mérete

A S&T által javasolt (1)-(2) szerkezeteket Hale – Keyser (2002) (a továbbiakban H&K) inspirálta, akik konfigurációs alapon kívánják definiálni a lehetséges lexikális projekciók kereteit, és így indirekt módon definiálják a „lehetséges szó” fogalmát.⁶ (1) és (2) azonban csupán egyet ábrázol a H&K által megengedett négy alap-konfiguráció közül, mégpedig a maximálisat. S&T ugyan bemutatja (p.320) a (4a)-(4c) alatti további lehetséges szerkezeteket, de el is utasítja őket mindenféle indoklás nélkül.

Az elutasítás megindoklása érdekében elsőként szükséges lenne megmutatni, hogy a természetes nyelvekben miért nem lehetséges négy különböző fajta alap-SAP-tartomány. Különben (4a)-(4c) további 3-5 alap-mondatmód definiálására lenne alkalmas, amelyekkel az összes mondatmód száma 7-9-re emelkedne, ellentmondva az általános feltételezéseknek.⁷ Második lépésben meg kellene mutatni, hogy a SAP szerkezete miatt az (1)-nek kell, hogy megfeleljen, az (4a)-(4c) szerkezetek helyett. Nem világos, hogy elegendő lenne-e azt állítani, hogy

⁶ H&K megközelítésének kritikáját l. Fodor – Lepore (1999)-ben.

⁷ Feltesszük, hogy legalább ZP, vagyis az X° komplementuma is lehet egyaránt [+véges] ill. [-véges], amely a fentiekhez hasonló variációt tesz lehetővé. A mondatfajtáknak a Sadock – Zwicky (1985) által meghatározott altípusait és „minor” típusait is lehet potenciálisan ilyen további struktúrákra képezni. L. még Truckenbrodt (2004)-et, aki a német kérdő mondatok „hallgató nélküli” altípusának felvétele mellett érvel.

az $SA^{(*)\circ}$ egy absztrakt kommunikációs predikátumot kódol, hiszen ezeknek egész sora áll rendelkezésre, különböző argumentumstruktúrákkal.⁸ A fenti állítást egyébként sem lehetne pusztán formai alapokra építeni. Hasonlóképpen, a funkcionális projekciók elméletére való hivatkozás legfeljebb (4a)-t zárná ki, ha adottnak vesszük, hogy a funkcionális fejeknek legalább egy argumentummal kell rendelkezniük. Az a nyilvánvaló szempont, hogy (1) megfelel bármely standard kommunikációelmélet „virtuális konceptuális szükségszerűségeinek” (l. Shannon and Weaver 1949-et), mivel tartalmazza a küldő (XP_{S-P}), a fogadó (ZP_{H-P}), és az üzenet (YP_{UC-P}) reprezentációit, ugyanakkor kívül esik a formális szintaxison, amely S&T szerint magasabbrendű magyarázó erővel bír.

A fenti alapvető kérdést háttérbe szorítva, S&T inkább az ellenőrzési források és rekurzivitás kérdéseivel foglalkozik, amelyek további korlátozásokat vezetnek be. Kijelentik, hogy „Hale – Keyser munkájának nagy részében nem világos, hogy hogyan lehet a rekurziót kizárni” (p.339, 5.lj.). A kettős tárgyat tartalmazó szerkezetek elemzése során H&K (p.163) egy „rekurzív (b)-típusú szerkezetet használ, amely egy (a)-típusú szerkezetbe van beágyazva,” ahol a (b)-típus (4c)-nek felel meg. Ez mutatja, hogy H&K elméletéből nem vezethető le a rekurzió semmilyen elvi alapú tiltása. Úgy tűnik, hogy egy ilyen elvi tiltás nem része a funkcionális projekciók mai elméleteinek sem, hiszen pl. Rizzi (1997), empirikus megfontolások alapján, a * (a Kleene csillag operátor) segítségével modellezi a korlátlan számú TopP előfordulását a C-tartományban.

S&T komolyabb kísérlete a SAP/SenP méretének korlátozására arra a gondolatra épül, hogy „a fej csak egyszer tud mozogni” (p.319), amely már következne abból a „stipulációból [...] hogy minden fej csak egy ellenőrizhető jeggyel rendelkezik (vagy hogy minden jegyet ugyanabban a pozícióban kell ellenőrizni)” (p.339, fn.7). Természetesen ez az „e g y e t l e n m o z g a t á s” megszorítás triviálissá válik, amennyiben a „pied piping” lehetőségét figyelmen kívül hagyjuk. Ekkor a klasszikus, V° -ból- I° -ból- C° -be adjunkcióval való mozgatás csak egy V° -mozgatást tartalmaz, tekintettel arra, hogy a [${}_rV^\circ I^\circ$]-ből C° -ba mozgatás egy olyan I° -mozgatásnak számít, amely magával viszi V° -t. De természetesen a „pied piping” teljes kizárása nem tűnik kívánatosnak. Ezért az ellenőrzésre vonatkozó „f e j e n k é n t e g y j e g y” megszorítás ígérete-sebb stratégia lehet. Tegyük fel, hogy $SA^{*\circ}$ -nak van egy vonzásérzékeny jegye, $\mathcal{f}$, és SA° -nak egy vonzó jegye, $\mathcal{f}$. Ha ezek egymást semlegesítik az (1)-ben jelzett $SA^{*\circ}$ -ból- SA° -ba történő mozgatással, akkor a szerkezet mérete rögzül.⁹

⁸ Példáért l. McCawley (1977)-et és Ballmer – Brennenstuhl (1981)-et. Ebből a nézőpontból tekintve plauzibilisnek tűnne az SAP olyan kiterjesztése mellett érvelni, amely egy további „aboutness” (topik) argumentumot vezet be: „beszélő hallgatónak x-ről azt mondja, hogy ...”. A mondaton belül ez a funkció gyakran TopP segítségével kódolódik.

⁹ Most figyelmen kívül hagyjuk azt a lehetőséget, hogy megengedjük a több specifikáló létezését, ami mellett Chomsky (1995) érvel.

Azonban az (1)-(2)-beli projekcióknak kapcsolódni kell ahhoz a mondathoz, amelyet dominálnak. Konkrétan, tekintettel arra, hogy Sen^*P -t Cinque (1999) „Evidenciális Frázisa” ihlette, amelyet bizonyos nyelvekben a felszíni morfológia segítségével lehet realizálni, Sen^{*o} -nek végül ilyen jegyeket kellene leellenőrizni a V^o -n (vagy egy azt magában foglaló kategórián).¹⁰ Így egy ^{g} mellett, amelyet valamely Sen^o -beli ^{g} semlegesít, Sen^{*o} -nek szüksége van egy ^{h} -ra, hogy a jegy egy lehetséges hordozójával kombinálódva engedélyezze az evidenciális morfológiát. Éppen ezért nincs mélyebb (formai) oka annak, hogy SA^o -nak ne legyen valamilyen ^{i} jegye is a ^{f} jegye mellett, azaz nincs olyan ok, ami miatt SAP -t ne lehetne felfelé kiterjeszteni annak érdekében, hogy további (komplexebb) mondatmódokat engedélyezzen.¹¹ Ezen gondolatok háttérben az az elméleti megfontolás áll, hogy általában a generatív szintaxis és specifikusan a fejmozgatás formailag úgy van megalkotva, hogy lehetővé tegye a rekurziót. Így a nem-rekurzív szintaktikai egységek létét független elvek alapján kell megindokolni.

S&T rendszerének további motiválatlan tulajdonsága az, hogy kizárólag a datívuszi mozgatásra, azaz a 3-2 felmozgatásra támaszkodik a további mondatmódok előállítására során. A passzivizációra vagy a mediális szerkezetek előállítására szolgáló 2-1 felmozgatások, amelyeket H&K használ, náluk nem jelennek meg. Nyilvánvaló, hogy S&T nem mondhatja, hogy a 3-2 mintázatok kevésbé jelöltek, és ezért alkalmasabbak a jelöletlen mondatmódok definiálására. A 2-1 mozgatások ugyanakkor nemkívánatos empirikus predikciókhoz vezetnének a kötéssel és a lokalitással kapcsolatban.¹² Ez azt jelenti, hogy a szerzők a további lehetséges mondatmódoknak a 2-1 mozgatások segítségével történő előállítását egyszerű stipulációval zárják ki. A mögöttes formális szintaxis önmagában nem indokolja ezt a kizárást.

¹⁰ Az egy nyitott kérdés, hogy S&T elmélete milyen mértékig kívánja Cinque (1999) javaslatát átvenni, amely szerint a kérdéses funkcionális projekciók specifikálónak szemantikailag kompatibilis adverbiumokat kell tartalmazniuk.

¹¹ Ross (1970:224) a beszédaktus-tartományt egy teljes (performatív) főlrendelt tagmondatként, vagyis egy S kategóriájú struktúráként modellezte. A mondat szerkezettel kapcsolatos jelenlegi elképzelésekre lefordítva azt feltételezzük, hogy legalább az IP vagy (az AgrP és) a TP be tudja ágyazni az SAP-t. Egy ilyen rendszerben SA^o -nak nyilvánvalóan szüksége lenne egy további ^{i} -re annak érdekében, hogy I^o engedélyezhesse. A TP használata azt a nehéz kérdést vetné fel, hogy milyen temporális interpretációt lehet SA^{*o} -hoz rendelni.

¹² L. az alábbi 3. pontot. Amint az ottani megjegyzéseinkből kikövetkeztethető, amennyiben YP-t az SAP legprominensebb argumentumává tennénk, akkor az számos esetben a kötés/kontroll meghíúsulásához, és így potenciálisan az interpretáció lehetetlenné válásához vezetne.

3. Az indexikus kifejezések és a logoforák (logoforikus reflexívumok) viselkedésének magyarázata a k-vezérlés és a lokalitás alapján

Tekintsük most azokat a független empirikus bizonyítékokat, amelyekkel S&T a szintaxisalapú modelljét alátámasztja. A szerzők fő állítása az, hogy a k-vezérlés és a lokalitás a megfelelő eszközök arra, hogy többek között az indexikus kifejezéseket, a logoforákat és a logoforikus visszaható névmásokat (illetve azok interpretációját) kezelni lehessen. Az alábbiakban azt kívánjuk demonstrálni, hogy S&T javaslata számos problémához és ellentmondások sorához vezet. Az elmélet ezen súlyos hiányosságai véleményünk szerint nem tekinthetők tisztán technikai jellegűnek, inkább a mag-szintaxis és a perifériális rendszerek közötti munkamegosztással kapcsolatos téves felfogásból erednek.

A kötés lokalitására való hivatkozás egyik előnyeként a szerzők a slave (slavey, dene k'e; atabaszki) nyelvben található „közvetlen diskurzusigék” (Rice 1986) komplementumaiban lévő első és második személyű névmások elemzésének lehetőségét említik. Az igen komplex adatok alapján az alábbi általánosítások tehetők (S&T: 325).

- (5) a. A slave első személyű névmást a legközelebbi BESZÉLŐ köti.
b. A slave második személyű névmást a legközelebbi HALLGATÓ köti.

S&T Tsoulas – Kural (1999)-t követi, amikor az indexikus névmásokat operátorok által kötött változóknak tekintik. Ezen kívül feltételezik, hogy a kötésviszonyokat olyan szerkezeteken számítjuk ki, amelyek tartalmazzák az S-P, H-P P-szerepeket, valamint ezek Θ -elmélet-beli megfelelőinek reprezentációit, amelyek mindegyike változót köt.¹³ Így, amint azt (6) (S&T: 325) szematikusan mutatja, a *you* 'te' interpretációja megváltozik, ha van egy olyan felszíni k-vezérlő kifejezés, amely a H- Θ szereppel rendelkezik a mondatban. (A koreferenciát az azonos felső indexek jelölik.)

- (6) a. [_{SAP} ⁱXP_{S-P} ^jZP_{H-P} [_{CP} ^kSimon_{S- Θ} told ^mhim_{H- Θ} [_{CP} ⁿyou not visit ^kme]]]
Simon mondta ő.DAT te nem látogatsz én.ACC
'Simon mondta neki, hogy ne látogassa meg őt.'
- b. [_{SAP} ⁱXP_{S-P} ^jZP_{H-P} [_{CP} ^kSimon_{S- Θ} said [_{CP} ^jyou not visit ^kme]]]
Simon mondta te nem látogatsz én.ACC
'Simon mondta, hogy ne látogasd meg őt.'

¹³ E szerkezeti szint pontos természetének megvizsgálása túlmutat e tanulmány keretein.

Bár a (6) alatti szerkezetek megfelelnek az (5) alatti elveknek, utóbbiak nyilvánvalóan nem alkalmasak arra, hogy kizárják a (7)-hez hasonló szerkezeteket, vagyis azokat, ahol a kötött indexikus kifejezés az idézetben kívül található.¹⁴

(7) a. *_{[SAP} ⁱXP_{S-P} ^jZP_{H-P} [_{CP} ^kSimon_{S-Θ} told ^kmyself_{H-Θ}
Simon mondta én.REFL
[_{CP} (that) it is raining]]]
hogya EXPL van esik

b. *_{[SAP} ⁱXP_{S-P} ^jZP_{H-P} [_{CP} ^kSimon_{S-Θ} said [_{CP} when ^kI was asked]
Simon mondta mikor én volt kérdez.PTCPL
[_{CP} (that) it is raining]]]
hogya EXPL van esik

S&T elmélete azt a tényt nem veszi figyelembe, hogy az indexikus kifejezések transzponálása éppen amiatt lehetséges, hogy az idézetek meglehetősen hasonlítanak a beszédaktusokhoz. A (7)-t az elvárásoknak megfelelően ki lehetne zárni azonnal, ha egy beágyazott SAP-réteget vezetnénk be a „direkt diskurzusigék” komplementuma számára. Ennek az SAP-nek az S-P és H-P szerepei érzékenyek lennének a magasabb S-Θ-ra és H-Θ-ra, amennyiben azok jelen vannak, de az első és második személyű indexikus kifejezések kötése az S-P és a H-P (illetve azok hordozói) kizárólagos feladata lenne. Ezzel szemben S&T (p.338) explicite kizárja az SAP beágyazását, annak érdekében, hogy elkerülje a végtelen regresszió problémáját, amely mindig megbúvik a hagyományos performatív elemzés hátterében.¹⁵

Egy további technikai hiányosság a k-vezérléssel kapcsolatos, amely előfeltétele a szintaktikai operátor-változó kötésnek. Az (1) struktúráról könnyen látható, hogy ZP_{H-P} nem k-vezérli a mondat többi részét, vagyis YP_{UC-P}-t a kijelentő és kötőmódú mondatokban. Ezért az indexikus *you* 'te' névmást nem köti semmi, és így nem is lesz interpretálható azokban a szerkezetekben, amelyekben a fenti mondatmódok megjelennek, ami nyilvánvalóan ellentmond a tényeknek. Ebben a tekintetben a S&T által megadott, (6) alatti reprezentációk félrevezetőek. Tekintetbe véve a kötő kategóriák operátorszerű természetét, megoldásként feltételezhetnénk egy további kvantoremelést, amely ZP_{H-P}-t egy megfelelően magas projekcióhoz csatolja. Ez azonban alássa azt a motivációt, amelyen a (1) és (3) közötti különbségtétel alapult, hiszen S&T szerint a kijelentő és a kérdő monda-

¹⁴ Bár nem állnak rendelkezésünkre a slave-ból a szükséges adatok, azt feltételezzük, hogy a kérdéses kötések és interpretációk nem jólformáltak ebben a nyelvben (vagy más nyelvekben, potenciálisan kivéve a jelnyelveket).

¹⁵ Ebben a tekintetben S&T eltér Speas (2004)-től. A Ross (1970) által kidolgozott performatív elemzés korai kritikáját l. Grewendorf (1972)-ben.

tok alapvetően abban különböznek, hogy XP_{S-P} vagy ZP_{H-P} van-e koindexálva XP_{SK-P} -vel a Spec,SenP-ben (p.334f). S&T szerint „ez a koindexálás egyfajta kontrollálás, amely megkívánja, hogy a kontrolláló k-vezérelje a kontrolláltat” (p.335). Megalapozottnak tűnik azt feltételezni, hogy egy ilyen fajta „SK-kontroll” azt kívánja, hogy a kontrolláló egy A-pozícióban legyen, míg a kvantoremelés az A-vonás pozíciókat célozza meg, és így A-vonás-kötést eredményez. Ez megfelelően megkülönböztetné az SK-kontrollt az „indexikus kötéstől”. Ekkor az (1)-(3)-beli P-szerep pozíciókat A-pozíciókként kellene interpretálnunk, amit a H&K által használt lexikális projekciókkal való analógia tesz lehetségessé.

A fent vázolt kvantoremeléses megoldásnak azonban az a hátránya, hogy egy gyenge keresztezéses konfigurációhoz vezet, ezért független okok miatt elvetendő.¹⁶ Egy rendszeren kvantoremelt ZP_{H-P} a nyomát, vagyis egy változót az SA*P komplementum-pozíciójában kötné, és így nem tudna ezzel egyidejűleg egy másik (indexikus) változót kötni YP belsejében.

Hasonlóan, az SK-kontroll, amely, amint láttuk, S&T szerint előfeltételezi a k-vezérlést, alapvető problémákhoz vezet. Tekintsük a logoforikus SELF-anafora engedélyezését (8)-ban (cf. Ross 1970: 228).

- (8) [_{SAP} ⁱ XP_{S-P} [_{SenP} ⁱ XP_{SK-P} [_{CP} This paper was written by Ann and ⁱmyself]]]
 ez cikk volt ír.PTCPL PREP Ann és én.REFL
 'Ezt a cikket Anna és én írtuk.'

S&T a „tudás helye” szerepnek (ill. a szerep viselőjének) az XP_{S-P} -vel („beszélő”) való koindexálása révén kódolja a FORRÁS logoforikus szerepet, amelyet Sells (1987) primitívumnak tekint. Tekintettel arra, hogy XP_{S-P} a mondat legmagasabb helyzetű specifikálója, a k-vezérlés biztosítva van. Többször rámutattak már azonban az irodalomban (e.g. Reinhart – Reuland 1991: 317; Sells 1987: 451), hogy az antecedenseknek nem kell a logoforákat k-vezérelni. Tekintsük például Sells (1987: 454)-nek a japán *zibun* engedélyezésére vonatkozó példáját (9)-ben:

- (9) Taroo wa ⁱTakasi kara
 Taroo TOP Takasi POSTP
 [Yosiko ga ⁱzibun o nikun-de-iru to] kiita
 Yosiko ALANY REFL TÁRGY gyűlöl-PTCPL-KOP hogy hallotta
 'Taroo hallotta ⁱTakasitól, hogy Yosiko gyűlöli őt'

¹⁶ Részletes elemzésért l. Heim – Kratzer (1998, chapter 10)-t.

A fenti példában *Takasi* az információ forrása. Azonban, függetlenül attól, hogy ennek következtében a DP egy SK- Θ vagy ahhoz hasonló szerepet kapna, koindexálva lenne a *zibun*-nal, és azt közvetlenül kontrollálná, vagy pedig egy S- Θ szerepet, és így egy közbülső Spec,SenP-ben lévő XP_{SK-P}-vel lenne koindexálva és azt kontrollálná, *Takasi* nincs olyan pozícióban, hogy k-vezérelhesse a kontrolláltját, tekintettel arra, hogy egy PP, [_{PP}*Takasi kara*], belsejében található. Itt tehát ismét hibásnak tűnik egy tisztán formális szintaktikai megközelítés.¹⁷

Ettől a technikai kérdéstől függetlenül felmerülnek lényegi empirikus problémák is. Tekintsük a (10)-ben illusztrált kontrasztot (S&T: 335).

- (10) a. Honestly, Mary knew the victim.
       őszintén Mary ismerte a áldozat
       'Az igazat megvallva, Mary ismerte az áldozatot.'
- b. Honestly, who knew the victim?
       őszintén ki ismerte az áldozat
       'Mondd meg őszintén, ki ismerte az áldozatot?'

Egy kijelentő mondatban az *honestly* 'őszintén' beszélő-orientált, de egy kérdő mondatban hallgató-orientálttá válik. S&T szerint ez megmagyarázható, ha az *honestly* 'őszintén' interpretációja függ az SK-kontrolltól, amely pedig egy közzelségi elv alapja. Triviális módon, a XP_{SK-P}-nek a XP_{S-P} a legközelebbi kontrollálója kijelentő mondatokban, mint pl. (1), míg ZP_{H-P} a legközelebbi kontrollálója a kérdő mondatokban, mint pl. (3).¹⁸ Azonban a felszólító mondatokban, amelyeket szintén a (3) alatti konfigurációval lehet definiálni, a beszéd-

¹⁷ Van tudomásunk arról, hogy lehetséges a PP-ket úgy újraelemezni, hogy „transzparenssé” váljanak a DP általi k-vezérlés számára (cf. Cinque 2004). Azonban az ilyen drága újraelemzés, még akkor is, ha elméleti szempontból kifogástalanná tehető a k-vezérlésnek mint formális eszköznek a kiüresítése nélkül, feleslegessé válik akkor, ha a rendszerbe beengedjük az „információ forrása” interpretációs fogalmat úgy, ahogyan Sells (1987) teszi. A k-vezérlés ugyanúgy működésképtelenné válik (például az izlandiban) a DP-k genitívuszi alanyai esetén („John’s opinion” ’János.GEN vélemény’), és valószínűleg olyan szerkezetek esetén is, mint a „We gathered from John’s report that ...” ’János beszámolójából megtudtuk, hogy...’.

¹⁸ S&T szisztematikusan keverik a „legközelebbi” és „legmagasabb” fogalmakat tanulmányuk 3., központi szakaszában. Ennek lehet, hogy ahhoz a korábbi feltételezésükhöz van köze, hogy az angol indexikus kifejezéseket, szemben a slave megfelelőjükkel, a legmagasabb potenciális kötő köti (p.326). Fent megmutattuk, hogy az indexált kötést és az SK-kontrollt meg kell különböztetni egymástól.

aktus-adverbiumok beszélő-orientációja megengedett, ellentétben S&T predikcióival, vagyis a közelségi elv megsértésével. Ezt illusztrálja (11).¹⁹

- (11) Seriously, don't waste your time with polemics!
 komolyan tegyél.ne pazarol.INF te.GEN idő PREP vita
 'Komolyan mondom, ne vesztegesd vitára az idődet!'

S&T szerint az (12)-ben illusztrált, az *unfortunately* 'sajnos'-hoz hasonló adverbiumok interpretációjáért felelős értékelő személye a mondatmóddal együtt változik (S&T: 335).

- (12) a. Mary unfortunately knew the victim.
 Mary sajnos ismerte a áldozat
 'Mary sajnos ismerte az áldozatot.'

- b. Who unfortunately knew the victim?
 ki sajnos ismerte a áldozat
 'Ki volt az, aki sajnos ismerte az áldozatot?'

(13) azonban megmutatja, hogy a beszélő-orientációt kérdő mondatokban is lehetségesnek kell tekinteni. Ekkor szintén sérül a közelségi elv.

- (13) a. Why did John unfortunately leave?
 miért tett John sajnos távozik.INF
 'Miért volt az, hogy János sajnos távozott?'
 #Something I personally find extremely fortunate.
 valami én személyesen találok rendkívül szerencsés
 'Ez olyasmi, amit én rendkívül szerencsésnek találok.'

¹⁹ A további hasonló példák, mint például (i), ugyanakkor kissé jelöltek:

(i) Honestly / Frankly, leave me alone!
 őszintén hagyj én.ACC egyedül
 'Komolyan (mondom), hagyj békén!'

Nyilvánvaló azonban, hogy a beszédaktus-adverbiumokat beszélő- és nem hallgató-orientálnak kell tekinteni. Köszönjük Chris Potts-nak, hogy megosztotta velünk anyanyelvi intuícióit. A fenti érvelést német példák is alátámasztják. Azoknak a feltételeknek a további vizsgálata, amelyek szerint a kérdő mondatok a kijelentő mondatok beszélő-orientációját hallgató-orientációra változtatják („interrogative flip”), amit a (10) példa is illusztrál, túlmutat a jelen tanulmány témáján. A kérdést az evidenciális kifejezések viselkedésével kapcsolatban többek között San Roque – Floyd – Norcliffe (2017) vizsgálta.

- b. Who knew the victim that unfortunately died?
 ki ismerte az áldozat aki sajnós meghalt
 'Ki ismerte az áldozatot, aki sajnós meghalt?'

Ha (13a)-ban az *unfortunately* 'sajnos' hallgató-orientált lenne, akkor a megnyilatkozás folytatása ugyanazon beszélő által nem vezetne ellentmondáshoz. Hasonlóképpen, (14) elfogadhatósága meglepő lenne, tekintettel arra, hogy ZP_{H-P}-nek mint közelebbi kontrollálónak blokkolnia kellene a *myself* 'én.REFL' beszélő-orientációját a kérdő mondatokban.²⁰

- (14) Why shouldn't this paper be written by Ann and myself?
 miért kellene.nem ez cikk van.INF ír.PTCPL PREP Ann és én.REFL
 'Miért nem Annának és nekem kellene írunk ezt a cikket?'

Ezzel ismét beigazolódtott az a gyanúnk, hogy tisztán formai szintaktikai mechanizmusok, az adott esetben a lokalitás, nem nyújtanak semmiféle szisztematikus magyarázatot a tényekről.

4. Konklúzió

E tanulmány célja az volt, hogy érveket sorakoztasson fel S&T gondolatébresztő kísérlete ellen, amely formális szintaktikai alapú magyarázatot kíván arra adni, hogy milyen mondatmódok léteznek, és hogyan vannak engedélyezve az indexikus kifejezések, a logoforák (logoforikus visszaható névmások) és más, a nézőponttal kapcsolatos jelenségek. Megmutattuk, hogy S&T módszere a (fő) mondatmódok számának alacsonyán tartására stipulációkon és nem formális szintaktikai következtetésen alapul. Ez azt jelenti, hogy az elméletben (i) tetszőleges az SA(*)P mélyszerkezetei közötti választás, (ii) tetszőleges azon szintaktikai mozgatók közötti választás, amelyek az SA(*)P-kon működhetnek, és (iii) tetszőlegesek a rekurzivításra és a jegyellenőrzési mechanizmusokra vonatkozó megszorítások.

Megmutattuk, hogy az, ahogyan S&T használja a formális szintaxis eszközeit (k-vezérlés/kötés/kontroll/közelség), nem megfelelően magyarázza az empirikus jelenségeket sem. Így például a logoforikus visszaható névmások megfelelő kezeléséhez nincs szükség szisztematikus módon k-vezérlésre. Ezen kívül a k-vezér-

²⁰ Köszönjük Philippa Cooknak, Laura Downingnak és Benjamin Shaernek, hogy megosztották velünk az anyanyelvi intuícióikat. Vegyük észre, hogy S&T nem feltételezheték, hogy (14) azért elfogadható, mert az adott beszédaktus inkább tekinthető javaslatnak mint információkérő kérdésnek. A javaslatuk explicit módon az absztrakt mondatmódok megragadását és nem a teljes beszédaktus-reprezentációk előállítását célozza (p.317).

lés igénybe vétele az indexált névmások operátor-kötés segítségével történő elemzésére az alábbi dilemmához vezet. Vagy az történik, hogy a második személyű névmások, mint amilyen a *te*, nem lesznek lekötve a kijelentő és kötőmódú mondatokban a *k*-vezérlés meghiúsulása miatt, vagy pedig, amennyiben megengedünk egy második mozgatósi lépést a kötő összetevők számára, egy második dilemmához jutunk. Ha a mozgatósi lépés az *A*-mozgatósi kategóriájába esik, fennáll annak a veszélye, hogy eltűnnek a *S&T* által javasolt megkülönböztetések a mondatmódok között. Amennyiben viszont a mozgatósi lépés az *A*-vonás típusba esik, a gyenge keresztezésre vonatkozó megszorítás sérül. Hasonlóképpen, a közelségnek sincs semmilyen szisztematikus szerepe a tények magyarázatában, ellentétben azzal, amit *S&T* feltételez. (i) A *slave* (atabaszki) nyelv index-váltásának magyarázata a „direkt diskurzusigék” komplementumában további lokalizációt igényel, ami ellentétes *S&T*-nek az *SAP* beágyazására vonatkozó tiltásával. (ii) A beszédaktusigék viselkedése a felszólító mondatokban, illetve az értékelő adverbiumok és logoforikus visszaható névmások viselkedése a kérdő mondatokban nem függ a legközelebbi kötő kifejezéstől, vagyis nem hallgató-orientált.

Amint már korábban is leszögeztük, az *S&T* által javasolt elmélet hiányosságainak feltárását érdekes és fontos eredménynek tekintjük, mert komoly kétséget vet fel az *S&T* által követett szintaktikai redukcionizmussal kapcsolatban. Az a benyomásunk, hogy *S&T* rendszerének megfelelőbb átdolgozása csak akkor kivitelezhető, ha megengedjük, hogy a nyelv és diskurzus szintaxison kívüli elméletének lényegi és explicit feltételezései interakcióba lépjenek a szintaxisal.²¹

Irodalom

- Ballmer, Thomas – Waltraud Brennenstuhl (1981), *Speech act classification*. Springer, Heidelberg.
- Chomsky, Noam (1995), *The Minimalist Program*. MIT Press, Cambridge MA.
- Cinque, Guglielmo (1999), *Adverbs and functional heads*. Oxford University Press, Oxford.
- Cinque, Guglielmo (2004), *Issues in adverbial syntax*. *Lingua* 114: 683–710.
- Fodor, Jerry – Ernest Lepore (1999), *Impossible words?* *Linguistic Inquiry* 30: 445–453.

²¹ A közelmúltban számtalan, „a diskurzus szintakticizálására” (Haegeman – Hill 2013) irányuló próbálkozásnak lehettünk tanúi (l. pl. Wiltschko 2017-et, Zu 2018-at). Bár ezen munkák mindegyike új jelenségekkel foglalkozik, és a szintaktikai szerkezetre vonatkozó új javaslatokkal áll elő, egyikük sem érvényteleníti az általunk fent megfogalmazott kritikai észrevételeket. Kiemelendő, hogy nincsen újabb, kielégítő elmélet arra, hogy hogyan magyarázható az, hogy pontosan mely mondatfajták léteznek. Természetesen az említett újabb szakirodalom is megérdemelné a továbbiakban az alapos vizsgálatot.

- Grewendorf, Günther (1972), Sprache ohne Kontext. Zur Kritik der performativen Analyse. In: Wunderlich, Dieter (szerk.), *Linguistische Pragmatik*. Athenäum, Frankfurt/M.
- Grewendorf, Günther (2002), *Minimalistische Syntax*. A. Francke, Tübingen.
- Grewendorf, Günther – Zaefferer, Dieter (1991), Theorien der Satzmodi. In: Stechow, Arnim von – Wunderlich, Dieter (Hrsg.), *Semantik. Ein Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Haegeman, Liliane – Virginia Hill (2013), The syntacticization of discourse. In: Raffaella Folli – Christina Sevdali – Robert Truswell (szerk.), *Syntax and its limits*. Oxford University Press, Oxford. 370–390.
- Hale, Ken – Keyser, Samuel (2002), *Prolegomenon to a theory of argument structure*. MIT Press, Cambridge (MA).
- Heim, Irene – Angelika Kratzer (1998), *Semantics in generative grammar*. Blackwell, Oxford.
- Larson, Richard (1988), On the double object construction. *Linguistic Inquiry* 19: 335–391.
- McCawley, James (1977), Remarks on the lexicography of performative verbs. In: Rogers, A. R. – Wall, Robert – Murphy, J. P. (szerk.), *Proceedings of the Texas Conference on Performatives, Presuppositions, and Implicatures*. Center for Applied Linguistics, Washington D.C.
- Reinhart, Tanya – Reuland, Eric (1991), Anaphors and logophors: An argument structure perspective. In: Koster, Jan – Reuland, Eric (szerk.), *Long-distance anaphora*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rice, Keren (1986), Some remarks on direct and indirect speech in Slave (Northern Athapaskan). In: Florian Coulmas (szerk.), *Direct and indirect speech*. Mouton de Gruyter, Berlin. 47–76.
- Rizzi, Luigi (1997), The fine structure of the left periphery. In: Haegeman, Liliane (szerk.), *Elements of grammar: A handbook of generative syntax*. Kluwer, Dordrecht. 281–337.
- San Roque, Lila – Simeon Floyd – Elisabeth Norcliffe (2017), Evidentiality and interrogativity. *Lingua* 186–187: 120–143.
- Ross, John Robert (1970), On declarative sentences. In: Jacobs, R. – Rosenbaum, P. (szerk.), *Readings in English transformational grammar*. Ginn, Waltham (MA).
- Sadock, Jerry – Zwicky, Arnold (1985), Speech act distinctions in syntax. In: Shopen, Timothy (szerk.), *Language typology and syntactic description I: Clause structure*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sells, Peter (1987), Aspects of logophoricity. *Linguistic Inquiry* 18: 445–479.
- Shannon, Claude – Weaver, Warren (1949), *The mathematical theory of communication*. University of Illinois Press, Urbana (IL).
- Speas, Margaret (2004), Evidentiality, logophoricity, and the syntactic representation of pragmatic features. *Lingua* 114: 255–276.
- Speas, Margaret – Tenny, Carol (2003), Configurational properties of point of view roles. In: Di Sciullo, Anna-Maria (szerk.), *Asymmetry in grammar*. John Benjamins, Amsterdam.
- Truckenbrodt, Hubert (2004), Zur Strukturbedeutung von Interrogativsätzen. *Linguistische Berichte* 199: 313–350.

-
- Tsoulas, George – Kural, Murat (1999), Indexical pronouns as bound variables. In: Bird, Sonya – Carnie, Andrew – Haugen, Jason – Norquest, Peter (szerk.), *Proceedings of the 18th West Coast Conference on Formal Linguistics*. Cascadilla Press, Somerville MA.
- Wiltschko, Martina (2017), Ergative constellations in the structure of speech acts. In: Jessica Coon – Diane Massam – Lisa Travis (szerk.), *The Oxford handbook of ergativity*. Oxford University Press, Oxford. 419–446.
- Zu, Vera (2018), *Discourse participants and the structural representation of the context*. Doktori értekezés. New York University.

